

Hoofdstuk 4: Een begin maken met samenwerkend leren

Bij dit hoofdstuk passen de videoclips:

- E4.1 Geen samenwerken als
- E4.2 Samenwerken

Bij boek 2 uit deze reeks, Samenwerkend leren, zijn een groot aantal videoclips uitsluitend over samenwerken opgenomen.

Waarom samenwerkend leren

Er zijn drie belangrijke argumenten om de strategie samenwerkend leren met regelmaat te gebruiken: 1. effectief leren, 2. organisatie van de onderwijsleersituatie en 3. maatschappelijke argumenten.

Het argumenten vanuit effectief leren vindt zijn grond voornamelijk in het hardop denken dat samenwerken met zich mee brengt. Verwoorden wat je weet is effectiever leren dan stil voor jezelf werken. De klassenorganisatie is bij samenwerkend leren tot in detail beschreven. Met samenwerkend leren kan het meestal weinig effectieve 'je mag het samen doen' omgezet worden in een goed georganiseerde, doelgericht werkwijze. Ten derde vraagt de maatschappij om mensen die in alle omstandigheden in staat zijn effectief samen te werken.

Wat verstaan we onder samenwerkend leren

Samenwerkend leren is in de vijftiger jaren als cooperative learning ontstaan in de Verenigde Staten van Amerika, toen na de opheffing van de rassenscheiding in het onderwijs er vormen gezocht werden om leerlingen ook daadwerkelijk te laten samenwerken. De gebroeders Johnson -een soort 'founding fathers' van samenwerkend leren- wilden de leerlingen doelbewust mengen omdat ze anders gescheiden bleven zitten, iets wat overigens nog steeds gebeurt als de docent er niets aan doet.

Samenwerkend leren onderscheid zich onder meer van ongestructureerde samenwerking door (leer)doelgerichte groepssamenstelling, gedeeld leiderschap en aandacht voor sociale vaardigheden en groepsprocessen.

Sleutelbegrippen voor succesvol samenwerkend leren

Samenwerkend leren noemen we pas werkelijk samenwerkend leren als aan vijf sleutelbegrippen is voldaan: 1. Positieve wederzijdse afhankelijkheid, 2. Individuele aanspreekbaarheid, 3. Directe interactie, 4. Sociale vaardigheden, 5. Reflectie op inhoud en leerproces.

Positieve wederzijdse afhankelijkheid

Daarmee wordt bedoeld dat leerlingen elkaar echt nodig moeten hebben. Succesvol afsluiten in je eentje moet onmogelijk zijn. Dat kan door organisatie/verdelen van taken, bronnen of rollen. Dat laatste is een krachtig middel, bijvoorbeeld door een schrijver, opzoeker, materiaalchef, rekenaar enzovoorts aan te wijzen.

Individuele aanspreekbaarheid

Wanneer dit niet door leerlingen gevoeld wordt, doet zich vaak 'liften' voor: Meedoen zonder medeverantwoordelijkheid of bijdrage, er maar een beetje bijhangen. Taken en rollen voorkomen dit al enigszins, maar het moet leerlingen ook duidelijk zijn dat individuele leerwinst vereist is, bijvoorbeeld door een combinatie met individuele presentatie of toetsing. Een sterk middel is als leerlingen er aan gewend zijn dat de docent altijd willekeurig een groepslid aanwijst om te rapporteren.

Directe interactie

Daaronder wordt verstaan dat men met de neuzen tegen elkaar zit. Dat betekent meestal schuiven met de tafeltjes, zo dat alle leerlingen van de groep elkaar zonder moeite aan kunnen kijken. Drie op een rij past daar niet bij.

Deze eerste drie vormen zijn voor relatief korte samenwerkingsopdrachten zoals in dit hoofdstuk besproken worden de belangrijkste. Bij langere en complexere samenwerking gaan sociale interactie en het werken aan groepsprocessen een steeds belangrijker rol spelen. Die thema's worden uitgebreid besproken in boek 2 van deze reeks: *Samenwerkend leren, praktijkboek*.

Drie basisstructuren bij samenwerkend leren

Drie veelgebruikte samenwerkingsvormen die wel alle kenmerken van effectief samenwerken in zich dragen, gemakkelijk organiseerbaar zijn en met enige variatie docenten een breed repertoire geven zijn: 1. Check-in-duo's, 2. Denken-delen-uitwisselen en 3. Eenvoudige experts.

Check-in-duo's

Deze samenwerkingsstructuur is vooral geschikt voor opdrachten met eenduidige antwoorden, bijvoorbeeld bij huiswerk correctie. De leerlingen vergelijken hun antwoorden, worden het eens en vergelijken eventueel nogmaals met een duo voor of achter hen. De leerkracht bespreekt vervolgens alleen die antwoorden die problemen opleveren.

Denken-delen-uitwisselen

Deze samenwerkingsstructuur is meer op begrijpen dan op weten gericht, en ook geschikt als er meer dan één goed antwoord is. De docent wil hardop denken faciliteren. De stappen zijn individueel –in stilte– denken/noteren, hardop delen in tweetal, uitwisselen met de groep met de docent als gespreksleider. Het is belangrijk de stappen zorgvuldig en elk

afzonderlijk vorm te geven, anders dreigt ongestructureerde samenwerking als wederzijdse afhankelijkheid en individuele aanspreekbaarheid niet voelbaar zijn.

Bij deze twee vormen is regelmatig wisselende duo's aan te bevelen.

Eenvoudige experts

Experts gaat over het verdelen van de inhoud of taken in ongeveer gelijke delen, waarna de groepsleden verantwoordelijk zijn voor hun deel, afzonderlijk van elkaar daaraan werken en vervolgens de opbrengst binnen hun groep delen/overdragen. De wederzijdse afhankelijkheid en individuele aanspreekbaarheid zijn het grootst als iedereen verondersteld wordt alle (deel) inhoud na afloop te kennen/kunnen. Eenvoudige experts kan de snelle simpele vorm hebben van alle vier in de groep 'even' een andere som oefenen en elkaar vervolgens uitleggen, maar ook complexer zijn met bijvoorbeeld verschillende taken in een grotere opdracht. De docent is dan minder sturend en als procesbegeleider op de achtergrond aanwezig.

Regelmatig samenwerkend leren met je groep

Zeker in het begin zullen de samenwerkingsvormen door de docent expliciet voorbereid moeten worden. Daarbij geldt vorm volgt functie: controle van huiswerk vraagt een andere vorm dan verheldering van conceptueel begrip. Heeft de samenwerking een functie bij de oriëntatie op de inhoud, bij de verwerking van uitleg, of is er sprake van samenvatting of terugblik aan het einde van een les. Voor vragen als 'wat betekent' past check-in-duo's, 'bedenk twee antwoorden' is al meer een denken-delen vraag en 'los nu deze vier opgaven op' is mogelijkwijs een kans voor eenvoudige experts omdat dan hardop uitleggen wat je zelf begrepen heb/kunt aan de orde is.

De effectiviteit van de gekozen vorm staat of valt steeds met een goede organisatie van de onderwijsleersituatie. Samenwerkend leren biedt die structuur. Met enige creativiteit van de docent zijn talloze variaties op deze drie 'oervormen' mogelijk. De effectiviteit van leren zal er mee toenemen, verondersteld dat de sleutelbegrippen voor de leerlingen voortdurend voelbaar aanwezig zijn en er voortdurend wordt nagedacht over wie met wie werkt. In het hoofdstuk worden een groot aantal variaties op de drie basisvormen vermeld. Eigen variatie is sterk aanbevolen.

Achtergronden bij samenwerkend leren

Er is een enorme hoeveelheid achtergrond literatuur over samenwerkend leren beschikbaar. In het tweede deel van deze serie van drie boeken, *Samenwerkend leren, praktijkboek*, komt die literatuur uitgebreid aan de orde. Hier volstaan we met enkele opmerkelijke. John Hattie noemt samenwerkend leren één van de best bestudeerde, beschreven en meest effectieve onderwijsstrategieën. Cohen voegt daaraan toe dat die effectiviteit nog toeneemt wanneer zeker is dat alle leerlingen kunnen

deelnemen, er een collectieve taak gevoeld wordt en de leerlingen die kunnen uitvoeren zonder (voortdurende) tussenkomst van de docent. Er zal dan sprake zijn van vergrote cognitieve leerwinst, verbetering van hogere-orde-leren, en gelijkwaardigheid tussen leerlingen. Bellanca en Fogarty hebben veel bijgedragen aan samenwerkend leren door het ontwikkelen van samenwerkingsstructuren en vormgevers om denken in de klas hoorbaar en zichtbaar te maken.

Uitleg geven en krijgen tussen leerlingen onderling, aanvankelijk gestructureerd door de docent maar vervolgens tot een gewoonte geworden, verhoogt de effectiviteit van leren voor alle leerlingen.